

Mitä *Theatre for Peace* voi meille opettaa?

Ilaria Tucci^{1,2}

Vien teidät tänään Lampedusan saarelle, jossa tein tutkimustyöni. Matkustin Lampedusalle kaikkiaan kolme kertaa, vuosina 2015, 2016 sekä 2017. Sisiliansalmella sijaitseva Lampedusa on Italian eteläisin kunta, joka itse asiassa sijaitsee lähempänä Tunisian rannikkoa kuin Sisilian saarta.

Lampedusa on turistien suosima kohde, joka on määritelty myös luonnonsuojelualueeksi. Saari tarjoaa elinympäristön monille harvinaisille kasvi- ja eläinlajeille. Esimerkiksi valekarettikilpikonna laskee munansa Isola dei Coniglin hiekkarannoille. Lampedusa on myös tärkeä levähdyspaikka Euroopan ja Afrikan mantereiden välillä lentäville muuttolinnuille. Kesän matkailukauden lähestyessä Lampedusan väkiluku kasvaa tavanomaisesta 6500:sta jopa 12 000:een.

Tämä lähestulkoon paratiisinomainen alue näyttäytyy myös toisenlaisen muuttoliikkeen ympäristönä, sillä Lampedusa toimii Pohjois-Afrikasta sekä Lähi-idän rannikoilta tulevien turvapaikanhakijoiden porttina Eurooppaan. Olette saattaneet kuullakin Lampedusasta muutama vuosi sitten, kun Välimerellä kadonneista sekä henkensä menettäneistä ihmisistä uutisoitiin.

Lokakuun kolmantena päivänä vuonna 2013 noin merimailin päässä Lampedusan rannikolta 550 ihmistä joutui veden varaan veneen kaaduttua. Merimaili vastaa hieman alle kahden kilometrin matkaa, joka ei siis ole kovinkaan paljon. Kaikkiaan 366 pääosin eritrealaista ihmistä menetti tuolloin henkensä. Onnettomuus sai osakseen paljon näkyvyyttä paikallisessa mediassa, sillä kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun satojen ihmisten ruumiiden todistettiin huuhtoutuvan Euroopan rannoille pelkkien huhupuheiden sijasta. Median vaikutuksen ja julkisen poliittisen keskustelun myötä tapahtumasta muodostui ikoninen tragedia, joka sai monet tutkijat, kirjailijat, taitelijat sekä myös uteliaat turistit matkustamaan saarelle niin amatillisista kuin muistakin syistä.

Olin itsekkin yksi heistä. Matkustin Lampedusalle ensimmäistä kertaa lokakuussa 2015 rajavyöhykkeellä kuolleiden muistotilaisuuteen liittyvän tutkimusprojektin³ puitteissa. Sain matkan aikana mahdollisuuden keskustella tragediasta ja yleisistä elinolosuhteista saaren asukkaiden kanssa.

Journalisteja ja tutkijoita oli saarella tuolloin niin paljon, etten voinut olla spekuloidatta näiden ulkopuolisten vaikutusta saareen sekä sen asukkaisiin. Näin saivat alkunsa sekä matkani Lampedusaan että tutkimukseni.

1 YTT, tutkija, Tampereen yliopisto, <ilaria.tucci@tuni.fi>

2 Kirjoitus perustuu Tampereen yliopistossa 11.6.2022 pidettyyn englanninkieliseen *lectio praecursoria* -esitelmään *Community-Based Theatre as Conflict Transformation in Lampedusa: Co-producing Knowledge about Life at the Militarised Border of Europe*.

3 Karina Horstin johtamaa tutkimusprojektia *Remembering migration: Memory politics of forced migration in mediated societies* rahoitti Suomen Akatemia (2014–2019).

Ensimmäisen matkani aikana koin saarella vallitsevan tunnelman, metelin sekä yleisen levottomuuden hämmentäväksi. Sain yhtäkkiä kokea henkilökohtaisesti, kuinka ylituttu aiheesta oli tullut sen massiivisen kiinnostuksen myötä, jonka Lampedusa oli saanut osakseen muuttoliikkeen keskuksena sekä ihmisoikeuksien etuoikeutettuna näyttämönä. Koin myös Lampedusan rajavyöhykkeen spektakularisaation, ilmiön, josta esimerkiksi Nicholas De Genovan (2017) ja Paolo Cuttittan (2012) kaltaiset tutkijat jo tuolloin puhuivat.

Matkani aikana pääsin tutustumaan Lampedusaan ja havaitsin, että paikallisten asukkaiden suhdetta muuttoliikkeeseen sekä sotilaallis-teollisten tahojen läsnäoloon oli tutkittu varsin vähän. Vaikka niin akateemisessa tutkimuksessa, kirjallisuudessa, TV-ohjelmissa, elokuvissa kuin taiteessakin Lampedusa yhdistettiin tavalla tai toisella muuttoliikeilmiöön, ei paikallisten ääni päässyt näissä kuvauksissa kuuluviin.

Lampedusaa koskevissa narratiiveissa paikallisista asukkaista maalattiin ystävällinen ja vieraanvarainen, toisinaan jopa yliromantisoitu kuva. Päätin tutkia, millaisia tarinoita Lampedusan verhojen taakse kätkeytyi sekä selvittää, minkälaisia mahdollisesti kriittisiäkin näkemyksiä paikallisilla oli tilanteesta. Päätin lähestyä hieman syrjään jäänyttä, mutta vaikutusvaltaista Askavusa-yhdistystä asian tiimoilta. Erityisen kiinnostunut olin yhdistyksen naisjäsenten näkemyksistä, sillä naisilla on tapana jäädä yhdistystä yleensä julkisuudessa edustavien miespuolisten edustajien varjoon.

Askavusa-yhdistykseen kuuluu sekä eri puolilta Italiaa että muualta Euroopasta tulevia ihmisiä, joita yhdistää kiinnostus Lampedusaa kohtaan. He ovat esittäneet näkemyksiään niin muuttoliikeilmiöstä, ihmisoikeuksista kuin paikallisten oikeudesta toimiviin julkisiin palveluihin, esimerkiksi terveydenhuoltoon. He ovat järjestäneet kulttuuritapahtumia sekä protestoineet rohkaistakseen kriittistä keskustelua niin Lampedusan asukkaiden kuin saaren ulkopuolellakin asuvien keskuudessa. Askavusa toimii aktiivisesti monissa paikallisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Kyseessä on kollektiivi, joka haastaa aktiivisesti Euroopan rajoille kohdistuvan muuttoliikkeen ympärillä vellovassa keskustelussa yleisesti esitettyjä näkemyksiä. Askavusan jäsenet ovat ilmaisseet huolensa Lampedusan militarisoitumisesta ja saarelle rakennetuista lukuisista tutka-asemista.

Seuraava ote on tutkimukseni taidepohjaisesta osasta, näytelmästä *Flotsam and Jetsam at the Border*:⁴

Nuori nainen saapuu lavalle; hän on poimimassa parsoja esteaidan lähellä Potentessa. Hän on hyvällä tuulella. Päivä on hieno ja parsaa on poimittavana yllin kyllin. Hetken kuluttua hänestä alkaa tuntua siltä kuin häntä tarkkailtaisiin. Hän vilkaisee ympärilleen ja huomaa sotilaan katselevan häntä aidan toiselta puolen. Aluksi hän teeskentelee, ettei näkisi tätä, kääntäen katseensa toisaalle. Sen jälkeen hän kuitenkin menee pubumaan sotilaille tuimaan sävyyn. Lopulta hän luo sotilaaseen halveksuvan katseen.

Nuori nainen: - Hyvää huomenta, muuten. (Hän kävelee takaisin parsojen ääreen) Miksi minun muka pitäisi? (Hän nauraa sarkastisesti) Ai, niinkö? En tiennytkään, että parsatkin kuuluvat teille... ai, et tarkoittanutkaan sitä... (takaisin parsojen ääreen). Ei, en näytä sinulle henkilötodistustani, koska en pysty, minulla ei ole sitä mukamani. Näin on, minulla ei

4 Kohtausta ei esitelty osana lektiota, vaan näyttelijä saapui lavalle ja keskeytti puheen. Teksti on kirjoitettu näytelmäkäsikirjoituksen muotoon.

ole henkilötodistusta mukanani. Onko se ongelma? Emmekö voi enää muka käydä edes kävelyllä ilman passia? Eikö se muka riitä, että täytätte tämän saaren tutka-asemilla, vaan nyt vaaditte myös, että meidän on kannettava henkkareita mukanamme koko ajan, niinkö? Miksi? Emmekö ole enää edes ihmisiä... onko meistä tullut vain skannattavaa tavaraa? En usko, että teen mitään väärää. Olemme tehneet tätä iät ja ajat, ja niin aiomme tehdä jatkossakin: kerätä parsaa omilta mailtamme. Etkö näe? Sinun aitasi on tuolla noin, ja minun parsani kasvavat tässä... (*Hän katsoo ympärilleen*) Näyttää siltä, ettemme voi enää poimia parsaa täällä. Tällä saarella kuka tahansa voi tehdä mitä lystää: rakentaa, ostaa, asennuttaa tutka-asemia, rakentaa, ostaa... mutta me emme muka saa enää poimia parsaa! (*Hän odottaa vastausta, jota ei tule*) Ah?! Eli koska joku univormuun pukeutunut sanoo jotain, sitä on toteltava? Uskotko niin? (*Hän nyökkäilee*) Tottakai.

Nuori nainen poistuu lavalta.

Hyödynsin tutkimuksessani teatteria tarkastellakseni kriittisesti Euroopan rajaseudulla käynnissä olevaa militarisaatiokehitystä. Vuosina 2016 sekä 2017 järjestin Askavusan jäsenten sekä tukijoiden kanssa kaksi yhteisöllistä teatterityöpajaa, joiden kollektiivisena lopputuloksena oli *Flotsam and Jetsam at the Border* -näytelmä. Työpajat pidettiin Askavusa-yhdistyksen Porto M -museon tiloissa, jossa paneuduimme militarisaation sekä muuttoliikkeen vaikutuksiin Euroopan rajaseuduilla asuvien ihmisten jokapäiväiseen elämään. Työpajan osallistujat toimivat ”tutkimuskohteina” ja ”informanteina” osallistumalla aktiivisesti tiedon tuottamiseen. Oma roolini vaihteli teatteriprosessin fasilitaattorin, tulkin, kirjoittajan ja kansatietäjänkin välillä (esim. Hepplewhite 2020; Harman 2019; Leavy 2017).

Näytelmän kohtauksien suunnittelu sekä konkreettinen kirjoittaminen sisälsi vuorovaihtamista työpajaan osallistuvien tarinoiden sekä Porto M -museon tilojen ja sen hyllyille säilöttyjen, joko saaren rannalle huuhtoutuneiden tai jopa kaatopaikalta löydettyjen esineiden avulla. Esinekokoelma sisältää niin tuttipulloja, teekannuja, paistinpannuja kuin pelastusliivejäkin. Esineet heijastelevat kaikkia niitä Välimeren ylityksessä onnistuneiden tai epäonnistuneiden ihmisten identiteettejä ja henkilökohtaisia tarinoita, jotka jäävät mielikuvituksen varaan. Ne edustavat myös ’romua’, ihmisten taakseen jättämää tai pois heittämää tavaraa.

Yhteisöllisen teatterin keinoin kykenimme puhumaan niistä näkyvistä tai näkymättömiin jäävistä arkisista tarinoista, jotka jäävät usein kertomatta. *Flotsam and Jetsam at the Border* -näytelmässä jokapäiväinen elämä nousee enemmän tai vähemmän esiin todellisten elämien yksittäisten hetkien pienistä osasista.

Taiteen ja erityisesti teatterin hyödyntäminen tutkimusvälineenä avasi sekä itselleni että muille osallistujille mahdollisuuden tutkailla uusia kysymyksiä sekä löytää uudenlaisia keskustelunaiheita ja paradokseja, jotka olisivat muutoin jääneet saavuttamatta tai näkymättömiin. Teatterikohtausten työstäminen voi edesauttaa – ja meidän tapauksessamme edesauttoikin – eri tieteenalojen kohtaamista paitsi Lampedusan kontekstissa myös laajemmin. Työpajojen aikana keskustelimme niin asuntorakentamisesta, kaavoituksesta, synnyttämisestä, maankäytöstä, militarismin vaikutuksista lapsiin, koulusta, maanviljelystä kuin kestävä kehityksen käytännöistäkin. Teatteriesityksen suunnitteleminen tarjosi meille mahdollisuuden keskustella Lampedusaa koskevista unelmista ja nimetä yhteisesti saarta kohtaan esitettyjä toiveita. Koko prosessi oli mahdollinen sen vuoksi, että toimimme ja työskentelimme yhdessä. Itse olin teatte-

rin asiantuntija, siinä missä osallistujat toimivat Lampedusan asiantuntijoina. Näin saavutimme sen innovatiivisen, arkisen, kokonaisvaltaisen, ennalta kuviteltavan ja osallistavan vaatimuksen, jonka feministiset rauhantutkijat ovat esittäneet (esim. Väyrynen ym. 2021; Wibben ym. 2019).

Kesän lähestyessä ja aaltojen hellittäessä saarella koittaa matkailukausi, ja veneitä alkaa saapua Lampedusan rannoille niin Tunisiasta kuin Libyastakin. Kesäkuun kuudentena päivänä vuonna 2022 Lampedusan vastaanottokeskukseen oli rekisteröity yli 900 siirtolaista, vaikka sen kapasiteetti on ainoastaan 200. Vuoden 2022 kuuden ensimmäisen kuukauden aikana mereltä saapui kaikkiaan 21 193 ihmistä (8.6.2022 mennessä rekisteröityjä Italian sisäministeriön tietojen mukaan), jotka katosivat silmistämme, koska kukaan ei puhunut heistä. Viimeisten viiden vuoden aikana Libyan rannikkovartiosto on pysäyttänyt noin 80 000 ihmistä Välimeren alueella lähettääkseen heidät libyalaisiin pidätyskeskuksiin, vankiloita vastaaviin leireihin, joiden olosuhteet ovat epäinhimilliset. Kukaan ei puhu näistä rikoksista. Toisaalta Italia hyväksyi maaliskuun 22. päivänä vuonna 2022 lain, joka sallii tilapäisen turvapaikan tarjoamisen niille 86 000 ukrainalaiselle pakolaiselle, jotka ovat jo Italian maaperällä. Selvästikään kaikki pakolaiset eivät ole tasa-arvoisia.

Haluaisin lopettaa toiveikkain ja rohkaisevin sanoin. Uskon tutkimukseni avaavan uusia näkymiä rauhantutkimuksen kentälle näyttämällä, kuinka taidetta ja yhdessä tuottamisen luovia käytäntöjä voidaan soveltaa niiden jokapäiväisten ristiriitaisuuksien tutkimiseen, joita me militarisoituissa yhteiskunnissamme havaitsemme. Teatterin keinot, *theatre for peace*, voivat opettaa meille, kuinka nähdä ”normaalin” toiselle puolelle, kuinka olla utelias sekä ajan myötä, miten kertoa tarinoita näkymättömiin, syrjään tai kokonaan kertomatta jääneistä näkökulmista. Teatterin keinot voivat opettaa meille myös, kuinka rauhantutkimukselle on mahdollista luoda puitteet, jotka sallivat aiempaa horisontaalisemman, osallistavamman, holistisemman sekä kriittisemmän lähestymistavan aiheeseen. Niin rauha kuin sen tutkimuskaan eivät ole lopullisia tuloksia vaan edelleen jatkuvia prosesseja. Teatteri toimii välineenä tämän jatkumon olemassaolon ymmärtämiselle sekä hyväksynnälle.

Lähteet

- Cuttitta, Paolo (2012): *Lo Spettacolo del Confine: Lampedusa tra produzione e messa in scena della frontiera*. Milano: Mimesis Edizioni.
- De Genova, Nicholas (toim.) (2017): *The borders of 'Europe': Autonomy of migration, tactics of bordering*. Durham: Duke University Press.
- Harman, Sophie (2019): *Seeing politics: Film, visual method, and the international relations*. Lontoo: McGill Queen's University Press.
- Hepplewhite, Kay (2020): *The applied theatre artist: Responsivity and expertise in practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Leavy, Patricia (2017): *Handbook of arts-based research*. New York: The Guildford Press.
- Väyrynen, Tarja, Swati Parashar, Elise Féron & Catia Cecilia Confortini (toim.) (2021): *Routledge handbook of feminist peace research*. Lontoo: Routledge.
- Wibben, Annick T. R., Catia Cecilia Confortini, Sanam Roohi, Sarai B. Aharoni, Leena Vastapuu & Tiina Vaittinen (2019): "Collective discussion: Piecing-up feminist peace research". *International Political Sociology*, 13(1), 86–107.